

BOŠNJAČKA KNJIŽEVNOST

<http://knjiga.wordpress.com>

ISAKOVIĆEVA HASANAGINICA

Dramski opus Alije Isakovića skladno izrasta iz živog organizma njegovog cjelokupnog stvaralaštva nastalog na osnovu brojnih spisateljskih preokupacija kao što su roman, pripovijetka, putopis ili, pak, književnoistraživački i antologičarski radovi. Djelatnost dramatičara Isaković započinje nakon romana *Sunce o desno rame* (1963) i zbirke pripovijedaka *Semafor* (1966), oglasivši se najprije radiodramom *Saučesnici* (1967), a zatim i prvom bosanskohercegovačkom dramom za televiziju *To* (1969). Uslijedilo je još nekoliko dramskih tekstova za radio i televiziju kao što su *Generalijum* (1970), *Također* (1972), *O udesnosti crvenih krvnih zrnaca* (1974), *Hasanaginica* (1974) i *Papirna* (1975), a onda se autor napokon odlučio na još jedan, vrlo bitan korak u svom dramskom tragalaštvu i iz već poznatih tematsko-sižejnih okvira sačinio tekstove *Generalijum* (1979) i *To* (1979), ovaj put za teatarsku izvedbu. Oživotvorenje ovih tekstova na scenama zeničkog i mostarskog narodnog pozorišta podstaklo je autora na stvaranje još dviju drama namijenjenih teatru – *Kraljevski sudbeni stol* (1981) i *Hasanaginica* (1981).

Po zakonitostima vlastitog prosedea, riječ dramatičara Isaković obično najprije brusi na radiodrami, da bi je kasnije obogatio vizuelnom dimenzijom prilagodavajući se zahtjevima teatarske ili televizijske scene, tako da su neke njegove drame prošle put izazova kroz sva tri medija, a *Generalijum* je pretočen i u priču. U tom zanimljivom intermedijem tkanju pisac uporno iskušava nosivost sopstvene sposobnosti govora i smisla za iznijansirano jezičko uobličavanje dramatskih sadržaja sirove životne ili historijske stvarnosti, pa se u formalnom preobrazovanju suštinski istih agonalnih stremljenja zapravo uvijek nanovo potvrđuje unutarnja moć i elasticitet njegova dijaloga.

Sa svoje četiri drame Alija Isaković se javlja na scenama bosanskohercegovačkih pozorišta krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, što se podudara sa trenutkom ekspanzije dramskog stvaralaštva u Bosni i Hercegovini i plodotvornog otvaranja prema novim tendencijama u evropskoj dramaturgiji. On daje snažan doprinos ostvarivanju kontinuiteta bošnjačkih autora u poratnim dramskim tokovima od Skendera Kulenovića do Derviša Sušića, a uporedo s njim pa do kraja osme decenije nastupa još nekoliko inventivnih i dramaturški obrazovanih pisaca kao što su Irfan Horozović, Safet Plakalo, Nedžad Ibrišimović i Dževad Karahasan. Oni stvaraju drame u znaku otkidanja od čisto realističke tradicije i osvježavaju bosanskohercegovačku dramsku književnost raznovrsnim scenskim ispitivanjima, od grubih naturalističkih zahvata, preko transparentnih simbolističkih ozračenja, do finih psiholoških i poetsko-filozofskih metafora, ponekad i sa nanosima drame apsurdna. Neka vrsta blage sinteze navedenih elemenata prepoznatljiva je u znatnoj mjeri u Isakovićevim dramama *To* i *Generalijum*, dok je *Kraljevski sudbeni stol* izrazito dokumentaristička drama, a njegova *Hasanaginica*, pak, i po primamljivosti teme i po izvanrednom modernom oblikovanju građe, predstavlja uzor-djelo bošnjačke dramatike.

Isakovićeva *Hasanaginica*, najprije televizijska a zatim pozorišna drama, u stvari je umjetnički rezultat njegovog dugog i iscrpnog bavljenja historijskim okvirom i

estetskim vrijednostima istoimene bošnjačke narodne pjesme, koju je od zaborava zauvijek otrgnuo italijanski etnograf i putopisac Alberto Fortis, objavivši je po prvi put u svom glasovitom djelu *Viaggio in Dalmazia* 1774. godine. Od tog trenutka započeo je prodor *Hasanaginice* u Evropu i nizanje velikog broja njenih prijevoda na raznim jezicima svijeta. Njome se oduševljavaju veliki svjetski pjesnici poput Johanna Wolfganga Goethea, Waltera Scotta, Prospera Mériméa, Aleksandra Sergejeviča Puškina, Adama Mickiewicza i uključuju se u impozantnu povorku prevodilaca njenih prelijepih stihova. Na slavenskom jugu dosta pisaca pokušava dramski uobličiti njenu građu, a među najuspješnije, koji su to učinili prije Alije Isakovića, spadaju Aleksa Šantić, Milan Ogrizović i Vladislav Veselinović-Tmuša.

Čuvena balada o tragičnom nesporazumu između muža i žene, uobličena bez najmanje pukotine u fabulativnom sklopu, djeluje stameno po svom dramskom doživljaju svijeta i nekom skrovitom razložnošću, nama danas neshvatljivih puteva od čovjeka do čovjeka, opravdava iz sebe i Hasanaginu surovu odluku i patetičnu smrt *Hasanaginice*, uporno se opirući bilo kakvim dodatnim objašnjenjima izvana. Zato je i teško naći modus po kojem bi se sva unutarinja snaga njene tajne i ljepote bezbolno pretočila u dramsku formu. U pristupu delikatnoj baladnoj građi o koju su se ogriješili mahom svi njegovi prethodnici jer su je lirizirali i patetizirali, Alija Isaković nastupa bitno drugačije dramtizirajući je realistički jedro, ali ne bez poetskog senzibiliteta što ima svoja svijetla treperenja u zagasitom sjaju tragične baladne priče.

U uvodnim napomenama svoje *Hasanaginice* autor kaže: "Ja sam samo nastojao da se približim životnim realnostima, moralu i jeziku ove balade koliko sam više mogao", što znači da on pristupa građi balade bez pretenzija da je dislocira kako bi je približio savremenom čovjeku, smatrajući da je poštenije tog čovjeka približiti baladi, njenom vremenu, prostoru i ljudima. Na način stvaralački raspoloženog povjesničara, Alija Isaković u osvjetljavanju osnovnog problema kreće prvenstveno od socijalno-historijskih okolnosti i tragični nesporazum dvaju bića prebacuje sa intimnog na društveni plan. Stradanje *Hasanaginice* nije uslovljeno samo njenim stidom i Hasanaginim hromom nego, prije svega, njihovom kastnom pripadnošću i podijeljenošću, pa *Hasanaginica* nije toliko žrtva moralnih običaja koliko jaza između aga i begova. Osnovna negativna sila koja podstiče *Hasanagu* da otjera *Hasanaginicu* je njegoa majka osjetljiva na nevjestino begovsko porijeklo: "Tvoje je da slušaš. Ako si i begovica, nisi za nebo svezala. Tobe jarabi. Ovo je moj hal i ognjišće, dok je mene beli". Porodični sukob između Arapovića (age) i Pintorovića (begovi) nije izravan, ali postoji kao povratna sila koja djeluje na rješavanje ličnih sudbina.

Isaković u potpunosti preuzima sižejnu šemu balade, ali su njegova dramaturška rješenja sasvim moderna i konstruktivna, tako da baladna građa ne gubi na stamenosti i čvrstini. U scenskom prostoru se isprepliću zbivanja na dva osnovna punkta: u odaji Pintorovića i odaji Arapovića, a kao posebni akcenti likovnog sloja pojavljuju se *Hasanagin* čador na početku i svatovski put u završnici komada. Bjelina čadora vizuelno i alegorijski korespondira sa bijelim kršem Imotske krajine čijim se putevima kreću svatovi tužne *Hasanaginice*, pokrivena, kao u baladi, dugim bijelim duvakom. Prevlast bjeline simbolično zaokružuje prvu i posljednju sliku u kojima se rješava sudbina glavne junakinje oštrim rezom uzročno-posljedične veze u rasponu od stidnog nedolaska pod mužev čador do potresnog i konačnog rastanka sa domom, obiteljskom

srećom i životom. Dinamičnim smjenjivanjem scena i njihovim zbijenim tkanjem pisac postiže pregnantnost u razvijanju sukoba koji se naročito oslanja na vrcavu, oštru i kao u kamenu isklesanu repliku.

Određeni historijskim okvirom kandijskih ratova iz prve polovine 17. stoljeća, Isakovićeви antipodni junaci beg Pintorović i aga Arapović penju se stepeništem vojnog uspjeha koje je po kastnim zakonima tijesno za obojicu, ali i jednako kobno za svakog ponaosob iz aspekta geopolitičkog opstanka na karti tragične bosanskohercegovačke sredokračice između Istoka i Zapada. U njihovom imaginarnom suočenju, tehnikom paralelnih dijaloških tokova, autor potertava kastni, porodični i lični plan sukoba, ali on istovremeno, sa stalnim osjećanjem mjere za baladno ustrojstvo događaja, rasprostire duh priče na područje šireg društvenog, pa i državnog plana. Time se intimna drama Hasanaginice utjelovljuje u zbiljskim vremenskoprostornim koordinatama i postaje ne samo umjetnički već i povijesno uvjerljiva, ne samo poetskom već i socijalno-psihološkom dimenzijom univerzalna.

U konstelaciji likova Isaković također slijedi baladu, s tim što oživljava i one koji su tamo samo pomenuti, a uvodi i poneku novu ličnost. Insistirajući na društvenoj konfrontaciji likova, pisac gradi karaktere manje kao individualnosti a više kao pojedince u funkciji pripadnosti svojoj klasi. Sukob koljenovića i skorojevića postaje suštinska drama Isakovićevih junaka, i Hasanaginica je samo žrtva tako postavljenog odnosa među porodicama. Hasanaga je otjerao ljubav iz istih razloga kao u baladi, samo što ga je u ovoj drami na taj korak podstakla majka, koja je izvajana kao tipičan primjer "zle svekrve" i koja zajedno sa sinom pati od kompleksa niže vrijednosti u odnosu na begovstvo Pintorovića. Na drugoj strani, beg Pintorović, ponosan i povrijeđen, odvodi svoju sestru iz Hasanagininih dvora ne dopustivši joj ni da podoji sina u bešici. Njegovo osjećanje više vrijednosti u odnosu na zetovu brzo stečenu slavu i bogatstvo po ratištima nameće Hasanaginici dalji životni put. Kao i u baladi, on je daje Imotskom kadiji preko njene volje i uprkos molbama daje ne diraju kod petoro djece. Isakovićev Imotski kadija je nekadašnja neostvarena ljubav Hasanaginice, ali ona ga ne prihvata, jer je u njoj majka jača od žene i inata. Zato će ona, privučena dječijim zovom, svratiti svojim nekadašnjim dvorima i podići duvak s lica, zato će i umrijeti pod udarom aginih riječi koje vrijeđaju u njoj majčinstvo, ovaj put po drugi put joj i zauvijek oteto.

Na vanjskom planu dramske strukture, Isaković precizno slijedi tok događaja iz balade, ali u produbljivanju unutarnjeg volumena on otkriva nove prostore ljudskog i od svijeta sukobljenih porodičnih kompleksa (čast, prestiž, ime, želja za vlašću) gradi prostor u kojem pojedinac ne može da ostvari svoj puni život i sreću. Nad Hasanaginicom, čije je djevojačko prezime Pintorović, a udato Arapović, s obje strane neprestano stoji jedno isto "moraš", tako da je ona kao ličnost lišena svakog odlučivanja. Njena jedina odluka podudara se sa putem u smrt. U trenutku kad bratimi starješinu svata da zaustavi povorku kako bi darovala djecu, Hasanaginica čini prvi korak po ličnom izboru, korak vrijedan života i majčinske ljubavi koju uprkos kastnim dogmama nije moguće izmanipulirati. U toj kulminantnoj tački slojevitog misaonog sklopa Hasanaginica se bliži filozofiji egzistencijalizma, jer slično kao i u dramama *To* i *Generalijum*, Isaković stavlja na ispit mogućnost individualne ostvarenosti u zadanom svijetu i na opsesivno kamijevisko pitanje - kako poštovati ljudski život? – on nastoji odgovoriti također kamijeviski – da je čovjek zapravo zbir svojih činova i da je

zato smisao postojanja u samom pokušaju djelovanja. I pored toga što se vlada po naređenju muža, svekrve, brata, pa i rođene majke, Isakovićeva Hasanaginica je sazdana od nesalomivog ponosa svojstvenog plemenitom soju i veličine žrtve, odakle ona crpi snagu da barem pokuša nešto promijeniti, kao u trenutku kad uzaludno moli brata da joj ostavi netaknut prostor u kojem će biti i ostati majka. Sa stijenom Pintorovićeve nemilosrdne upornosti strovaljuje se u podnožje brda i njena nada, ali je ona sizifovski strpljivo nanovo pothranjuje i grčevitim niskama riječi između molbe i optužbe pokušava slomiti brata, kako bi najzad, u jalovosti svoje pobune, došla do spoznaje o ukletosti svoga bića i nemoći da probije tvrdi zid sudbine kao zid smrti za kobno izdvojene. Moralni i estetski vrh drame o tragičnom stradanju Hasanaginice, zato i jeste u fascinantnoj metafizičkoj dimenziji njenog prenapregnutog susreta sa djecom što iz bezazlene igre dospijevaju u sverazorni bol šutnje dok ih majka dariva a otac poziva da mu priđu i napuste njenu blizinu nabreklu od prisutnosti fatuma apsurdna i već natrunjenu dahom smrti. Njeno prepuklo srce kao i u baladi zaustavlja misao i na pragu transcendentnog rada bolno suočenje sa ireverzibilnošću mrtve želje u mrtvoj duši za Hasanaginim korakom pomirenja, za blagom riječju koja krijepi a ne ubija.

U jeziku Isakovićeve *Hasanaginice* osjeća se dah starine, ali ne toliko u njegovoj arhaičnosti koliko u životnoj uvjerljivosti zgusnutog i metaforičnog narodnog izraza koji punom snagom pulsira krvotokom radnje, karaktera i atmosfere, a u istoj funkciji pojavljuju se moderna dramaturška rješenja kao što je kontrapunktiranje slika života dviju porodica ili kombiniranje tragičkog naboja sa komičkim olakšanjima uz primjenu filmske tehnike reza i pretapanja.

Preobrazovanje baladne građe u dramu *Hasanaginica*, Isaković je uradio sa strašću i oprezom zaljubljenika i znalca bošnjačke povijesti, folkloru i duha. On je prvi bošnjački pisac koji se odlučio za dramatizaciju ove izazovne balade, ali je i prvi dramatičar uopće koji joj se uspio približiti na najbezbolniji način – sa dvostrukim srcem stvaraoca, starinskog u osluškivanju, a modernog u oblikovanju građe. Zato je *Hasanaginica* tekst klasičan u agonalnoj sferi i vajanju likova, ali modernih dramaturških rješenja po segmentiranju prostora i paralelizmu zbivanja, čijom čvrstinom i skladom Isaković parira stamenom svijetu balade i njenom uvijek krepkom organizmu što diše čarobnom jednostavnošću savršenstva. Zato na čelu sa *Hasanaginicom*, Isakovićeva dramatika kao kod malo kojeg bošnjačkog autora ima snagu zaokruženog umjetničkog svijeta izniklog iz jedinstvenog prosedea i jake jezičke potencije sa korijenom u psihološkim bezdanima govorom uhvaćene ljudske drame kroz vrijeme.

Dr Gordana Muzaferija

Moja "Hasanaginica" nastala je iz ljubavi prema baladi o plemenitoj Hasanaginici, iz čiste želje da odgonetnem vlastito htijenje, razumijevanje i voljenje, podstaknuto zanesenošću nad njenom historijskom i književnom zbiljom. Bilo je i do sada dramskih viđenja "Hasanaginice" i bit će ih. Vjerovatno će svaka generacija pisati o njoj, a njena najveća vrijednost pokazat će se time što ni jedna generacija neće biti zadovoljna onim što je prethodna napisala; svaka će željeti svoj korak s "Hasanagicom", prislanjat će obraz ni enoj vatri i svoj eho oslušnuti u njenom biću. Ja sam samo nastojao da se približim životnim realnostima, moralu i jeziku ove balade koliko sam više mogao. Čini mi se mogao sam više od nekih prethodnika, i manje nego sam želio. O tome se može suditi.

U ovoj drami nema ničega što nije moglo biti u vremenu, u prilikama, u porodici, i u nekom nesumnjivom događaju u konkretnom podsticaju. "... Mora se desiti qualche avvenimento – događaj. Ovo isto ponavljali su mi svi pjevači – pjesnici s kojima sam se upoznao na svojim putovanjima ... U takvoj sredini Asanaginica je nastala tamo gdje se dogodio tragični događaj. To znači u okolici važne tvrđave Imotski", piše M. Murko, 1932. Dakle, sve je kako sam želio da bude, zapravo – kako je moglo da se zgodi. Što se mene tiče, to već podrazumijeva dvjestogodišnju izuzetnu katanost (1774-1974), i više od toga. U relativnoj mjeri moje dramske čistote i uvjerljivosti. Zato, na izvjestan način, osjećam da ovo i nije moja drama. To je samo ta, takva, "Hasanaginica". Evo njenog prvotnog baladnog vida:

Što se b'jeli u gori zelenoj?
Al' su sn'jezi al' su labutovi?
Da su sn'jezi već bi okopnuli,
Labutovi već bi poletjeli.
Nit su sn'jezi, nit su labutovi,
Nego šator age Hasan-age.
On boluje u ranama ljutim.
Oblazi ga mater i sestrice,
A ljubovca od stida ne mogla.
Kad li mu je ranam' bolje bilo.
Ter poruča vjernoj ljubi svojoj:
"Ne čekaj me u dvoru b'jelomu,
Ni u dvoru, ni u rodu momu!"
Kad kaduna r'ječi razumjela,
Još je, jadna, u toj misli stala,
Jeka stade konja oko dvora:
I pobježe Hasanaginica
Da vrat lomi kule niz pendžere,
Za njom trču dv'je ćere djevojke:
"Vrati nam se, mila majko naša!
Nije ovo babo Hasan-aga,
Već daidža Pintorović beže."
I vrati se Hasanaginica,
Te se vješa bratu oko vrata:
"Da, moj brate, velike sramote,
Gdi me šalje od petero dice!"
Beže muči, ne govori ništa,
Već se maša u džepu svione
I vadi njoj knjigu oprošćenja,
Da uzimlje potpuno vjenčanje,
Da gre s njime majci uzatrage.
Kad kaduna knjigu proučila,
Dva je sina u čelo ljubila,
A dv'je ćere u rumena lica,
A s malahnim u bešici sinkom
Od'jeliti nikako ne mogla,
Već je bratac za ruke uzeo,
I jedva je s' sinkom rastavio,
Ter je meće k sebi na konjica,
S njome grede dvoru bijelomu.
U rodu je malo vr'jeme stala,
Malo vr'jeme, ni nedjelju dana,
Dobra kada, i od roda dobra,
Dobru kadu prose sa svih strana,
najveće imoski kadija.

Kaduna se bratu svome moli:
"Aj tako te želila, braco!
Nemoj mene davat za nikoga,
Da ne puca jadno srce moje
Gledajući sirotice svoje."
Ali beže ne hajaše ništa,
Već nju daje imoskom kadiji.
Još kaduna bratu se moljaše
Da njoj piše listak b'jele knjige,
Da je šalje imoskom kadiji:
"Djevojka te l'jepo pozdravljaše,
A u knjizi l'jepo te moljaše,
Kad pokupiš gospodu svatove,
Dug pul'duvak nosi na djevojku:
Kada bude agi mimo dvora,
Nek ne vidi sirotice svoje."
Kad kadiji b'jela knjiga dođe
Gospodu je svate pokupio,
Svate kupi grede po djevojku.
Dobro svati došli do djevojke
I zdravo se povratili s njome.
A kad bili agi mimo dvora,
Dv'je je ćerce s pendžera gledahu
A dva sina prid nju ishođahu,
Tere svojoj majci govorahu:
"Vrati nam se, mila majko naša,
Da mi tebi užinati damo!"
Kad to čula Hasanaginica,
Starišini svatov govorila:
"Bogom brate, svatov starišina,
Ustavi mi konje uza dvora.
Da darujem sirotice moje."
Ustaviše konje uza dvora.
Svoju dicu l'jepo darovala
Svakom sinku nazve pozlaćene,
Svakoj ćeri čohu do poljane;
A malomu u bešici sinku
Njemu šalje u bošći haljine.
A to gleda junak Hasan-aga,
Ter dozivlje do dva sina svoja:
"Hod'te amo, sirotice moje,
Kad se neće smilovati na vas
Majka vaša srca rđavskoga!"
Kad to čula Hasanaginica,
B'jelim licem u zemlju ud'rila

Uput se je s dušom rastavila
Od žalosti gledajući sirotâ.

(A.Fortis: *Viaggio in Dalmazia, Venezia, 1774.*)

HASANAGINICA

Događa se u prvoj polovici 17. stoljeća u Zagvozdu, podno Biokova, i na Klisu

Lica:

HASANAGINICA, oko 26 godina, lijepa, plava, bujne kose i tijela.

HASAN-AGA, oko 30 godina, crn, snažan, visok,

MAJKA (Hasan-agina), oko 45 godina, sitnih očiju, blijeda lica, bigotna izraza,

BEG PINTOROVIĆ, oko 35 godina, visok, ponosit, prijek, šutljiv,

MAJKA (bega Pintorovića i Hasanaginice), oko 50 godina,

AJKUNA (sestra Hasan-agina), oko 16 godina, lijepa, vižlasta,

ABID, nešto stariji od Bega, blagog, dobroćudnog izraza, s ratničkim ožiljkom na licu,

HASKO (Hasan-agin sluga), neodređenih godina, vidi se da je malo grbav,

PRVI SVAT,

DRUGI SVAT,

SVATOVSKI STARJEŠINA,

GUSLAR,

JENĐIJA (obikuša),

VOJNICI,

DJECA: Starija kćerka, 10 godina, tankovijasta, Stariji sin, oko 8 godina, Mlađa kćerka i Mlađi sin, oko 6 godina, blizanci.

SCENA:

Jedinstvena scena sa segmentima tako da je moguće naizmjenično, zapravo paralelno odvijanje radnje:

Lijevo: *Odaja u kuli bega Pintorovića na Klisu*, a desno *Odaja u kuli Hasan-age Arapovića u Zagvozdu*, za nijansu skromnije namještena i drukčije obojena. Minimalan inventar i samo najnužnija scenografska obilježja. Da bi se potcrtala razlika, može odaja bega Pintorovića, tj. lijeva polovica scene, biti višeg nivoa za jedan stepenik.

Prva scena, *Pred Hasan-aginim šatorom*, samo se privremeno uklapa u ovaj prostor odgovarajućim dodatnim elementima koji se potom uklanjaju.

Svatovski put prema mogućnostima scene.

PRED HASAN-AGINIM ŠATOROM

MAJKA

Sine!

HASAN-AGA

Majko!

MAJKA

Opet mi te braniše, nesretnoj!

HASAN-AGA

Majko, nek si mi ti živa i zdrava.

MAJKA

Sine, zenico moja, opet dopade ljutih rana!

HASAN-AGA

Proći će, majko, tvoje riječi zacjeljuju mi rane lašnje no gorski mehlem.

MAJKA

Ne zbori, sine, čuvaj snage što imaš.

HASAN-AGA

Kako si mi, Ajkuna, sestrice?

MAJKA

Nek si nam samo ti živ i zdrav!

HASAN-AGA

U dvoru kako?

MAJKA

Nako...

HASAN-AGA

Djeca kako?

AJKUNA

Uz nju su vazda...

MAJKA

Al vazda babe željna!

HASAN-AGA

Ona ne dođe?

MAJKA

Ko što vidiš, sine.

AJKUNA

Jeda će, morebit!

MAJKA

Bit će kao i onomadne što bî.

HASAN-AGA

Majci

Zvaše li je da me obiđe?

MAJKA

Jok!

HASAN-AGA

Rašta, majko?

AJKUNA

Zvah je ja!

MAJKA

Zar?

AJKUNA

Jesam, majko, ne srdi se.

MAJKA

Nije joj pravo.

Kada?

AJKUNA

Sinoć, dok mije kosu izmivala.

MAJKA

Nisi zar?

AJKUNA

Jesam, majko, očinjeg mi vida.

HASAN-AGA

Reče li ona štogod?

AJKUNA

"Ne mogu", reče nevjesta. Jera, pitam je. "Ne mogu od stida", reče.

MAJKA

Kakav stid, krmaluk begovski! Neče čoeuku na noge! Ona je glava, a čoeuk kapa!

HASAN-AGA

Reče li još koju?

AJKUNA

Jok ... Samo je obli rumen.

HASAN-AGA

Ni crne, ni bijele.

AJKUNA

Jok.

HASAN-AGA

"Od stida!" Kolik je taj stid, kad je neko od begâ Pintorovića? Kazuj, majko!

MAJKA

Golem, sine, kolik njihov begluk, kolik njihov nâm, i njihov pasiji inad.

HASAN-AGA

Zar smo mi age Arapovići tanka soja i tankoga nâma? Aja, majko?

MAJKA

Sine, nema zborâ gdi se obraz kalja i rod uniziva.

HASAN-AGA

Zar smo mi, Arapovići, zadobili svoje češljajući vunu gargašima?

MAJKA

Sine, nema zborâ gdi se riječi u vjetar siju.

HASAN-AGA

Majko, zar mi nismo kadri svakome dževap dati, od Zadvarja tamo do Stambola!?

Hasan-aga ljut, hoće da se digne.

AJKUNA

Nemoj, braco, boljet će te! Primiri da te se nagledam.

MAJKA

Spomeni se babe, rahmetli, i kliske gospode Pintorovića. Da babine desnice i babinog buzdohana ne bi, još bi njihove glave zijehale s duvarova po Kotarima.

HASAN-AGA

Spominjem se svega, majko, spominjem se u zlu i dobru. Orodili smo se, potlje, svijetla obraza, kako sebi ravnima. Zar nas je puno vakih na Krajini?

MAJKA

Kamo hude sreće da se to prijateljevanje razminu na pretilu atu, i gotov peškeš, a ne dobroj seji dobrih begovića.

HASAN-AGA

At i peškeš! Majko, ona je majka djece moje!

MAJKA

Sikter!

HASAN-AGA

Ona je pod našim rzom i obrazom!

MAJKA

Sikter!

HASAN-AGA

...Pod našim nâmom i imenom Arapovića.

MAJKA

Sikter, rekoh! Moje je oči ne mogu, tvoje ne gledaju, i kad bi htjele! Asli ne čutiš lahkost njenog stida? (*Ironično*) "Samo je obli rumen!"

AJKUNA

Jest, majko.

MAJKA

Ti, nijedne!

HASAN-AGA

Majko, uspaži mi djecu, i nemoj se preveć teškati. Oslen ću ja nju pod svoje! Hoće da ustane.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

AJKUNA

Snaha.

HASANAGINICA

Šta je, Ajkuna?

AJKUNA

Kako je ovi priplet?

HASANAGINICA

Ovako, zaovice moja.

AJKUNA

Hvala ti, snahice! (Ode)

STARIJA KĆI

Šta je ovo, majko?

HASANAGINICA

Ništa, ćerce. Ništa. Lijepa ti je kosa. Takvu sam ja imala.

STARIJA KĆI

Tvoja kosa je najljepša.

Hasanaginica je završila češljanje starije kćerke i sapliće joj pletenice. Mlada kći ljulja brata u bešici. Tihom pjevajući uspavanku. Hasanaginica sa suzama na licu, zamišljena.

HASANAGINICA

Prikriva suze i preuzima ljuljanje bešike.

Spavaj, sine, lijep san usnio
gdi ti majka tanku košu kroji,
košu, kroji a godine broji;
jednu majka a drugu pomajka,
treću teta, materina seka,
a četvrtu pupčanica baka
koja ti je pupak uvezala
i na b'jele ruke dočekala...

Prestaje ljuljanje. Ulaze dvojica sinova. Hasanaginica pokriva bešiku, ustaje, pokušava da bude bodra s djecom, uzima gajtan da pomoću njega oformljuje slova, harfove, i pokazuje djeci, učeći ih arapski alfabet.

HASANAGINICA

Ovo je, djeco, elif, elif.

Starija kćerka ustaje i sama staje uspravno, kao "elif".

SVI

Ja sam tanka elif-motka, tu je osnov, tu je potka.

STARIJA KĆI

Ja sam tanka elif-motka, tu je osnov, tu je potka.

Starija kći pokazuje slovo "n", nun, i govori.

STARIJA KĆI

Nun je čanak pun šerbeta,
I moj čamac tamo plovi
Po njem plovi nokta zlatna.
Utvu zlatnu da ulovi!

SVI

Nun je čanak pun šerbeta, itd.

MLAĐA KĆI

Oponašajući "starca "

Vav je, gledaj, malo kriv,
ko poguren starac živ!..

Hasanaginica je oformila slovo "v", vav.

Majka uđe u odaju i naglo unese promjenu raspoloženja.

Čak se naljuti kad vidje što Hasanaginica radi s djecom.

SVI

Vav je, gledaj, malo kriv, itd.

MAJKA

S indignacijom.

Hasan-aga nije naumio da mu djeca uče jaziju, da budu kadije, već junaci kako i on što je.

HASANAGINICA

Uspravi se pošto je s djecom sjedila na podu.

Moja djeca mogu s knjigom bit veći junaci nego babo im.

MAJKA

Siknu.

Nikad! Nikad, dok si ih ti izrodila... Junaci! Da ne bi Arapovića, trag bi vam se zameo i toprak zatro na Krajini.

HASANAGINICA

Znadem, majko, zato mene vaku dobiste, za uzdarje!

MAJKA

Pođe i zastade.

Da ti je jezik kraći, život bi ti dulji bio!

HASANAGINICA

Oduljit će mi se s vami, kolik god bio.

MAJKA

Eno vrata, a eno Klisa! Izdiri, oklen si i došla! (*Za sebe*). Nismo te tražili, beli. *Djeca se uznemiriše, priviše uz majku.*

HASANAGINICA

Ne srdi se, majko, nisam naumila da te vrijeđam. Samo da se spomeneš da si i ti bila snaha.

MAJKA

Znademo se ti i ja, od prvoga dana.

HASANAGINICA

Zagrli djecu i podiže glavu.

Htjela sam samo da i moj glas odjekne ovim odajama. Otkako sam dovedena, šutim i zaprećem se. I ja sam čoek, čeljade, insan koliko i ostali.

MAJKA

Pođe.

Ne vele ti ovdje puno insaniti. A jok!

HASANAGINICA

Blago.

Jera, majko? Što sam ti naudila? Stavljáš se među čoeka i mene, sada među me i djecu, jera? Ovo je moja krv, moj evlad.

Nije mogla zaustaviti suzu.

MAJKA

Pođe.

Nevjesta, uzmi se u pamet. Tvoje je da slušáš. Ako si i begovica, nisi za nebo svezala. Tobe jarabi! Ovo je moj hal i ognjišće, dok je mene, beli. I nemoj mi kalem i

jaziju prid oči. Sina sam izgubila, ha se tvojom jazijom obandijao i sablju odviko! Ne zbori! Ti si sevep! Ja ili ti ovdí! Ne zbori! Sikter!

HASANAGINICA

Hvala ti, majko. Hvala ti na teškim riječima.

MAJKA

Ne treba mi tvoja zahvala.

HASANAGINICA

Majko, i ti imaš kćer. Otkako sam dovedena, sama sebe razgovaram i tješim. Ni ti ni tvoj sin niste ljudski koraknuli prema meni, samo očekujete da seja približim vami. Ja to ne mogu. Mogla sam nekad, mogla sam donekle, vi niste nidoklen. Ne mogu više ni ja. Čoek sam.

MAJKA

Pođe.

Nijedne više...

HASANAGINICA

Ali, majko...

MAJKA

Sikter!

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

BEG PINTOROVIĆ

Prebirući tespih.

Što jošte naprdiva Heroje Sičić Omišanin?

ABID

"...Jere nije pravo da se mi na susidstvu taremo s takih zlih ljudi, a znate da su čestita gospoda mletačka i car stambolski sve doslen bili u miru. I, ako je drago vašoj milosti, činite da nam ne uskaču na skelu Omišku, kako je bilo bjelodano, i da se vrata ukradeni konji ili glavom ili činom, i pokarajte jih da tako ne čine, neka ne reste među nama zlo, jere nije dobro, nego neka se ljubimo među sobom lipo kako no smo i doslen. I Bog vas uzdrži u gospodstvu i da ćete kruto kaštigati koji hoće razmirje."

BEG PINTOROVIĆ

Bijesan.

Čestiti car stambolski i svijetli dužd mletački ne žive više u miru, moj Heroje, nemojmo se oblagivati, ali mi žvaćemo krvave zalogaje i košulje krvave peremo!

(Šeta). Otpiši mu, Abide. Poštovanomu i svake časti dostojnomu gospodinu providuru omiškomu od mene kličkog sandžak-bega Pintorovića i od sve Krajine i krajinskih vitezova veledrago pozdravljenje. Kako razumih i uznah od mojijeh podložnika Poljičana, vi pušćate uskoke priko sebe na našu Krajinu i rečeni uskoci žare, pale i robe. Moju Župu su porobili i rečeno robje doveli na vašu skelu. Naš podložnik Smail je silom svezan i u brod unesen i, jošte, šest tovara blaga. To je svima znano. Kopje se u vreću ne može skriti. To nije riječ gospodska ni dobru miru podoba, to mi očito znamo i razumismo. Ako li nećete drugovačije, otpišite mi, molim vas, neka se i ja umijem vladati i braniti svoje podložnike. A potom, molim vas, nemojte vi tvrdo razmirje zamećat kada ga već zameće čestiti car i svijetli dužd. I Bog vas veseli.

Abid odmahnu rukom.

BEG PINTOROVIĆ

Oba muhura, Abide. Nek se odmah razazna čije je.

ABID

Vjera je, beže, džaba ti lijepe riječi i muhuri, providur samo želi da učari na vremenu. Kako je rat od Kandije planuo, olovo valja mećat u knjige, a ne riječi.

BEG PINTOROVIĆ

Moramo se oblagivati, Abide. Jači su. Sve ih je više, nas sve manje. Odavno sijemo svoje kosti od Stambola do Beča.

ABID

Nas je malina, no jači smo!

BEG PINTOROVIĆ

Jesmo, Abide, trsi mi s očiju i zovi tatarina nek nosi! Čekaj, evo mu virni list, ako ga kauri uhvate. Mi smo jači! Samo je pitanje koja će iduća navala sorit ovo gnijezdo Pintorovića i umetati se našijem glavama niz ovu klisku strmen, odavlen do mora! Moj Abide, čestiti car mene ćera da zaskačem u Primorje, palim i robim, da pokaže snagu koje nema, da obmane presvijetlog dužda koji veće ne da da mu se lug siplje u oči (*oblači dolamu i paše sablju*). Od četiri direkta koji drže Tursku, tri su ovdje, na Klisu, i na drugom Klisu i Kordunu a samo jedan u Stambolu...Daje na njihovu, Latin bi sjedio ovdje, a ne mi. Niti oni nami čine koje dobro, niti žele. Veziri i valije, kako koji dođe u Bosnu, oguli nas, napuni bisage i odvuče se tamo u Anatoliju, ili mu dođe svilen gajtan iz Stambola. A mi ovdje žvaćemo krvave zalogaje, i crveni krmezi se viju po proplancima i mezarlucima našim. Oni dijele viteške mejdane u mehkim odajama, a mi bivamo zaskočeni u ovim vrletima, na ovim stazama i bogazama. Zato treba i njih surgunisati oklen su i došli. Sikter! Ako je pamet ono što nam šalju - imamo pametnijih glava, je li, Abide?

ABID

Imamo, fala bogu, samo – naše glave odlaze na ahiret, a pamet ne dolazi.

BEG PINTOROVIĆ

Ali Bog će vidit i ova Krajina što ću učinit prije no glavu dam. Ako ko počne da zaimlje, vidit će hoće li se naći ko će zajam vratiti! Abide, poruči Omišanima: vjera im moja i Bog jamči, bolje im je bilo moje prijateljstvo nego hiljadu Mlečana. Ja sam njihova krv i jezik, a ono je dušmanin moj i njihov.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

Hasanaginica se igra s djecom. Ulazi sluga Hasko.

HASANAGINICA

Zabacuje bujnu kosu razbarušenu igrom.

Šta je tako prešno, Hasko? Je l' nevolja kakva?

HASKO

Hasanaginice, čestita, meni je od Boga dano da nosim samo zlehude glase...

Hasanaginica daje znak djeci da izađu. Djeca odlaze trčeć u veseloj igri.

HASKO

Hasan-aga te selami, i poruča ti da ga ne čekaš ni u dvoru, ni u rodu njegovu.

HASANAGINICA

Pribrana, mirna.

Jesi l' žedan, Hasko?

HASKO

Ne pitaj!

Hasanaginica mu daje kantu s vodom. Hasko pije i prolijeva po sebi. Napio se i lice briše rukom.

HASKO

Hasan-aga mi je zapovidio da još jednom rečem ono što sam ti već kazo, čestita kaduno. Poruča ti da ga ne čekaš u dvoru...

HASANAGINICA

Prekida ga, blago.

Sama ću, Hasko. "Ni u dvoru, ni u rodu njegovu".

Hasko sada briše lice čitavom podlakticom.

HASKO

Ne zna kako da nastavi.

I ničah je spomenuo, čestiti aga, samo sam zaboravio što i kako. Ti ćeš to bolje razaznat. Ja se, fala Bogu, nisam nikada ženio pa mi se ne vele ni raženiti.

Čuje se konjski topot i rzanje. Hasanaginica se okreće, preplašena je i hoće da pobjegne.

KĆERKE

S prozora.

Vrati nam se, majko!

STARIJA KĆI

Nije ovo babo, ovo je daidža.

Ulazi beg Pintorović, Hasanaginica mu trči u zagrljaj, izbezumljena.

HASANAGINICA

Vidi, brate, velike sramote! On me ćera od petero djece! Beg šuti.

HASANAGINICA

S dušom me mojom rastavlja!

Hasanaginica gleda brata u oči, traži saosjećanje u njegovom pogledu — beg šuti, šutke vadi iz dolame pismo i šutke ga predaje sestri. Hasanaginica drhtavom rukom razlama pečat, prelijeće pogledom sitnu arehicu, pogleda brata i ponovo gleda pismo.

HASANAGINICA

Je li ovo meni knjiga oprašćenja? (Još u nevjerici) Brate, je li ovo istina stoje kadija ispisao i meni opravio po tebi? Ti i kadija kliski, brez mene?!

Beg samo pogladi svoju kosu.

HASANAGINICA

Jadna ti sam, sinja kukavica!

Prilazi djeca, Hasanaginica ljubi sinove u čelo, ljubi kćerke u lica, privi ja ih na grudi.

HASANAGINICA

Jadna ti sam, sinja kukavica!

Hasanaginica se priginje do bešike.

HASANAGINICA

Sine, rano ljuta, kako će se majka s tobom odijeliti?

Beg prilazi djeci miluje ih po kosi, i sam je malčice ganut, ali u svome ponosu neće to da pokaže. Prilazi sestri i nježno je uzima za ruku. Hasanaginica ne osjeća njegov poziv, ni njegov dodir, ne može da se pokrene, i brat je naglo otrgne od bešike.

HASANAGINICA

Posegne za dojkom.

Stani da podojim!

BEG PINTOROVIĆ

Pođi!

HASANAGINICA

Moje je, moj je evlad. Moje je dok ga dojim. Samo moje, i po Božijim i po zemaljskim zakonima.

BEG PINTOROVIĆ

Sikter!

Beg odvodi sestru, djeca stoje neko vrijeme zbunjena i odlaze jedno po jedno. Starija kćerka odnosi bešiku. Blago zatamnjenje.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

Ulaze Hasan-aga i Majka.

MAJKA

Odvede je beg.

HASAN-AGA

Odvede.

MAJKA

Ne dade joj dijete podojiti.

HASAN-AGA

Je li se protivila?

MAJKA

Jok.

HASAN-AGA

Je li zaplakala?

MAJKA

Jok.

HASAN-AGA

Je li išta prozborila?

MAJKA

Jok.

HASAN-AGA

Ona je zapretala srce.

MAJKA

To je Pintorovića soj. Ništa ne zборе, a svoje tvore.

HASAN-AGA

Sada je radio po mojemu.

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

MAJKA

Dovede je?

BEG PINTOROVIĆ

Dovedoh.

MAJKA

Je li se protivila?

BEG PINTOROVIĆ

Jok.

MAJKA

Je li plakala?

BEG PINTOROVIĆ

Ne znam.

MAJKA

Kako ne znaš , sine?

BEG PINTOROVIĆ

Ne osvrćem se na ženske suze.

MAJKA

Je li on bio?

BEG PINTOROVIĆ

Jok.

MAJKA

Jera?

BEG PINTOROVIĆ

Taj hojrat nije se udostojio da joj u lice kaže "Pušćam te", kao što šerijat nalaže!

MAJKA

Nije joj reko?

BEG PINTOROVIĆ

Poslao je po sluzi pušćano pismo.

MAJKA

Balije!

*ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA
naporedo s prethodnom scenom*

MAJKA

Kazat će da smo balije.

HASAN-AGA

Nikome nećemo hizmetiti.

MAJKA

Uvijek sam to zborila. Čoek si joj. Bila je dužna za tobom na kraj dunjaluka.

HASAN-AGA

Što može majka i sestra, može i žena.

MAJKA

Mora! Mora, prije nas! Kad si ti na deredži, nije njeno da razmišlja, kad tebe obliva krv u gori, nije njeno da je obliva rumen u domu. Nego, peču na lice pa u goru, u vodu za tobom!

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

MAJKA

Morebit Hasan-aga i nije toliko kriv koliko njegova majka.

BEG PINTOROVIĆ

Niko nije kriv.

MAJKA

Žao mi dječice, sine.

BEG PINTOROVIĆ

To nisu naša djeca.

MAJKA

Djeca su.

BEG PINTOROVIĆ

Djeca su, ali mi smo ulog. Ne samo djeca, već i nerođena djeca. Mi!

MAJKA

Djeca su.

BEG PINTOROVIĆ

Majko!

MAJKA

Zbunjeno.

Sine, moj!

BEG PINTOROVIĆ

Jesu to djeca i majčino je da bude uz djecu, a ne da se lomata po gori za čoeikom. Ženino je da prvo bude majka, pa žena. Njezino je da čuva djecu i ognjišće, a ne čojeka, nije li? Hasan-aga vida rane na Biokovi, pa šta? Nema mu ko hizmet činiti? Junak je, pa neka prezdravi ili umre. Ko je mrtvima došo hizmetiti? Došli su gavrani.

MAJKA

Tako je, sine.

BEG PINTOROVIĆ

Zar žena da čuva čoeika u ordiji? Nije li?

MAJKA

Tako je, sine.

BEG PINTOROVIĆ

Što se doma ne liječi? Zašto se povlači ranjen u šipražje, nije zvijere gorsko!... Još dok sam ovolišni bio pričala si koliko te bilo stid babe kad je došo s hadža, nije li? Je li te bilo stid da se pokažeš, da vam se oči sretnu?

MAJKA

Drugi je ono vakat bio, sine.

BEG PINTOROVIĆ

U nas je vazda isti vakat, majko. Mi se držimo svoga rza i obraza.

MAJKA

Tako je, sine.

BEG PINTOROVIĆ

Neka vrijeme ide s nami, a ne mi s vremenom. Lahko se mijenjaju koji nemaju što mijenjati.

MAJKA

Pravo zboriš, sine. Isti si ko i babo ti.

BEG PINTOROVIĆ

Je li babo ikada tražio od tebe što ne spada žensku?

MAJKA

U Pintorovića se uvijek sve znalo. Znalo se svačije. Svaka riječ, svaki korak, svaka nekazana riječ i svaka neučinjena kretnja i pomisao.

BEG PINTOROVIĆ

Ko se sam pomiri s poniženjem, nije naš.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

MAJKA

U dvije godine tri puta su te kauri napadali, brata ti ubili. Bio si željan kuće i ognjišća. Viđala sam te s mijene na uštap, a ona ni habera!

HASAN-AGA

Dvaput sam poručio da dođe. Zna se moja riječ i zna se moja volja. Božije pa moje. Umirem na Biokovi iskrvavljen a ona se umeće begovskom glavom i pameću. Neću joj lepe činiti daje s nebom svezala.

MAJKA

Vazda sam ti zborila kakva je ona. U dan sa mnom ne prozbori. Savija se oko djece, jaziju namiješća, šćeri mazi i dotjeruje ko da mene i nema, a Bog je svjedok, ko da nema ni tebe.

HASAN-AGA

Zamišljen.

Sve je beg sevep. Sve je on zamrsio.

MAJKA

Zašto beg?

HASAN-AGA

Tako. On zna!

MAJKA

O čemu zboriš i što nagađaš? Je li, morebit, njegova hitnja preduhitrila tvoju kolebljivost.

HASAN-AGA

Jok, majko. Ja sam učinio svoje, a beg je učinio što sam mu ja nanijetio.

MAJKA

Halalosum. Neka jednom i tvoja bude starija. Kada si dopanuo rana, nije se počeošao po guzici, a Arapovići su podmetali šiju za njih.

Hasan-aga šuti.

MAJKA

Šutiš?

HASAN-AGA

Lahko je onda bilo vojevali. Pusta mladost!

MAJKA

Lahko je sada vladariti, kad su Arapovići uzidali kosti u ovu Krajinu. Mi – dan i nafaka, a oni životuju gori na Klisu, kao da su s nebom svezali, tobe jarabi.

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

BEG PINTOROVIĆ

Arapovići stalno potežu što jednom pomogoše. Ja mišljah da se oni bore za din, a ne za kule, mal i prisoja.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

HASAN-AGA

Svak potegne din kad mu treba tuđa zobnica.

MAJKA

Nije svaki kamen za begovsko prkno.

HASAN-AGA

Otkako planu Kandija, ovdje nastaje smutnja i morija, kauri se usilovali, puškaranje ne prestaje.

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

Zatečena scena.

BEG PINTOROVIĆ

Hasan-aga se o sebi zabavio, a ne vidi da se vaskolika Krajina potresa, da nas kauri hoće sve potrti ako ne znademo vladariti, ako ne znademo izuvidit zajedničko dobro.

Pored Bega su Abid, guslar, kliški kadija veoma star, i nekoliko vojnika. Atmosfera večernjih sijela na kojima se često guslalo. Slušamo dio pjesme "Ženidba Kumalić Mujage".

GUSLAR

Priprosto obučen, gusle obične.

...Zgledaju se bezi u avliji:
"Vid'te age, jednog kopileta,
gdi nam ovu ujammi divojku!"
Aga muči, ni mukaet nije.
Tu bi bezi kavgu zametnuli,
Al' ne smidu kavge zamećati.

BEG PINTOROVIĆ

Nezadovoljan guslanjem, uzima gusle drži ih za vrh i seta.

Ne valja ti avaz.

GUSLAR

Nastavlja guslanje, tj. govorenje, bez gusala.

Tu bi bezi kavgu zametnuli,
Al' ne smidu kavge zamećati,
sve gledaju Kumalić Mujagu,
pedalj mu se sablje izvadio,
kraj njeg hoda dvanaest momaka,
svaki sablju svoju izvadio.
Dočeka ga Vranić Ali-beže,
isprid njega na noge skoćio...

BEG PINTOROVIĆ

Prekida.

Šta zboriš, pjevaću?

GUSLAR

Ne da se zbuniti.

Dočeka ga Vranić Ali-beže,
isprid njega na noge skoćio,
kod sebe mu misto namistio...

BEG PINTOROVIĆ

Ljut.

Stani, ne valja ti pjesma. Kako može beg skakati na noge prid agom? Gdi to ima? Evo kliškog kadije nek reče.

GUSLAR

Ne ljuti se, beže. I to bude. Ja pivam kako sam čuo i naučio. Ko je bio junak, pisma ga ko junaka spominje, a ko nije bio junak, ja mu nisam kriv.

BEG PINTOROVIĆ

Ti si, pjevaču, magarac, a još veći ko te sluša. (*Ustaje*)

GUSLAR

Ne ljuti se, beg-efendija. Babo, rahmetli, vazda mi je zborio: Ko pravo gudi, gudalom ga po glavi biju. Ali fala Bogu da ima i gorih magaraca od mene.

BEG PINTOROVIĆ

Dobrodušno se osmjehnu.

Možda i ne zboriš krivo, pjevaču, ali na mome odžaku knadi prema mome tabijatu.

GUSLAR

Hoću, beg-efendija.

BEG PINTOROVIĆ

... I kajdu priokreni mome uhu.

GUSLAR

Hoću, beže... (*Ponovo poteže gusle*):Oglasi se na namu divojka, lipa Zlata Vranić Ali-bega...

BEG PINTOROVIĆ

Ljut.

Trsi! Abide, vodi ga oklen si ga i doveo!

Abid izvodi Guslara.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

Ulazi Hasko.

HASKO

Usplahiren.

Gospodaru!

HASAN-AGA

Što si se prečetverio, Hasko?

HASKO

Gospodaru, kauri ponovo napadaju! Ivša Dumnjanin s hajducima pojagmio stoku na Biokovi, uhitio čobane i goni u Primorje.

HASAN-AGA

Polahko, Hasko. Nije im to prvina. Trkni do kule na Zadvarje, nek straža izuvidi put u Donja Brehala i presretne hajduke prije nego šljegnu. Ivša će u Brehala. Znademo se on i ja. Pregonimo se evo četiri godinice i još se ne zna čija je gornja. Ne zna se, ali će se unapridak znati.

Mrda prstima desnice, uzima sablju da se uvjeri koliko je zdrav.

HASKO

Još jedan haber, beže. (*Smješka se*).

HASAN-AGA

Govori!

HASKO

Valija je naredio da Vrhgorac vratimo kaurima. Kulu od Norina i Vrhgorac.

HASAN-AGA

Evo im od šake do lakta! I njima i valiji!

HASKO

Znaš daje to i svijetli sultan pritvrdio.

HASAN-AGA

Odgovori stihom.

Bojičiću, bojiš li se koga?
Boga malo, a cara nimalo,
a vezira ko dorata svoga!

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

Ulaze vojnici s puškama i raspoređuju se po krajevima odaje. Tu su puškari, tobđžije, trubljari, bubnjari i ranarnici.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

HASKO

Kauri jučer napaii Klis! Klis opkoljen sa svih strana!

HASAN-AGA

Polahko, Hasko. Ako je vrijeme mrijet, nije kopat!

HASKO

Kažem ti! Poljičani hite begu u pomoć, hoćemo li mi?

HASAN-AGA

Odlučno.

Jednom pomogosmo, i šta bi? Kakav hair? Kakav sevap? Kakvo uzdarje? Nek izgori! (*Razmišlja*). Ko ti to kaza?

HASKO

Pođe.

Ne znam.

HASAN-AGA

Ako se beg ne obrani, nije ni zaslužio da živi.

Ulazi Majka.

HASAN-AGA

Živo.

Majko! Majko!

MAJKA

Isprepadana.

Sine!

HASAN-AGA

Majko!

MAJKA

Pripade me!

AGA

Veseo...

Vidi, prizdravio sam!

MAJKA

Nek si mi živ i zdrav, sine. Dušmani ti pod nogama biti.

HASAN-AGA

Poteže sablju.

Vidi desnica. Ista rahmetli-babina!

MAJKA

Kud si veće naumio?

HASAN-AGA

Ne znam, majko, ne znam kud udaram i kamo me moja premišljanja navode.

MAJKA

Nek si mi živ i zdrav, sine.

HASAN-AGA

Nisam, majko, ni živ ni zdrav.

MAJKA

Ne griješi duše.

Ajkuna unosi leđen i peškir.

HASAN-AGA

Perući ruke.

Sjutra ću u kreševo, na dušmana, jeda će mi se što krupno učiniti.

MAJKA

Nemoj majku ucviliti.

HASAN-AGA

Sve mi na pamet izlazi da ću kako junak poginuti.

MAJKA

Čuvaj se, zenico moja, junakova majka prva zakuka.

HASAN-AGA

Gleda vodu u ledenu, kao da goneta.

Bit će kako je suđeno, majko. Usnio sam: kô ja brez glave na svojem alatu, a drugi preda mnom jašu i umeću se mojom glavom, šute i umeću se mojom glavom među se, i ko svi u zelenijem haljinama. Jedan dobaci glavu meni, i ja se umećem svojom glavom, i sve dalje jašemo, onda me oni okruže pored harema na Glogovcu i stanu se smijati. Tu se probudim vas mokrak. Pipnem, glava na ramenu. Kosa mokra. Ruka sva utrnula.

MAJKA

Uzdaj se u Boga i majčin blagoslov.

Pomilova ga i zagrlila.

HASAN-AGA

I babo se uzdo, pa ode.

MAJKA

Suđeno, sine. Bog mu dao sreću i džennet.

HASAN-AGA

Ne treba mi ništa, majko. Ne pomaže mi ni uzdanje, ni vjera, ni nevjera. Sve sam to imo i sve mi je ostanulo pusto, skamenilo se prije vakta.

MAJKA

Tobejarabi! Neka ti Allah oprost.

HASAN-AGA

Tvoj sam sin, majko, nek tebi oprost. Hasan-aga pođe.

MAJKA

Stanider!

Hasan-aga pođe, odlučan.

MAJKA

Stani, kad ti kažem!

HASAN-AGA

Slušo sam te u svemu, majko, kako je red i poštenje, sve sam vjerovo da ćeš me naoposlen okrenuti.

MAJKA

Zar nisam? Od zla sam te kutarisala, rz i obraz rodu sačuvala... od tuđeg sramoćenja... Drugu ti ljubiu begenisala.

Umiljava se.

HASAN-AGA

Neću ti dugo. Ne treba mi druga, majko. Znam što me čeka i hoću da se oslen sam da pogađam sa svojom sudbinom...Ono što mi je ovdi, ono stoje u meni, ako je i od Boga, mnogo je!

MAJKA

Kuda ćeš?

HASAN-AGA

U Zadvarje. Ivša Dumnjanin je zajmio našu stoku na Biokovi.

MAJKA

Čuvaj se, očinji vidu.

HASAN-AGA

Nisu Arapovići ni doslen orali ni kopali nego brez prestanka vojevali i na sablji sebe i svoju djecu hranili. Nikim se ne zamjenjujem glavom svojom, ali doklen će kamen na kamenu biti na zadvarskoj Krajini, neću nijednoga živa pušćat!

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

Vojnici ispaljuju puške. Zapravo, ne čuju se pucnji, samo se vidi dim iz pušaka. Jedan po jedan ispaljuju i odlaze.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

AJKUNA

Uđe bučno.

Majko, Čula sam da je prose!

Tek sada ugleda Hasan-agu i ostade zbunjena.

MAJKA

Koga prose?

AJKUNA

Pokaza diskretno na brata

Nju....!

MAJKA

Ne zbori!

Ajkuna ne kaza ostalo.

MAJKA

Ne izdrža.

Ko ti kaza?

AJKUNA

Hasko srio karavan iz Klisa, svi kazuju...

Hasan-aga zaslade, ali ne reče ništa.

MAJKA

Nisu valjda toliko koptisali na naku pušćenicu!

AJKUNA

Majko, prose je sa svih strana!

MAJKA

Trsi!

AJKUNA

Svega mi!

MAJKA

Isprosit će nju njen soj, a ne ljustvo... Ako to nije samo objeda Pintorovića. Nije se ni heftu okrenula u njih a već je prose "sa svih strana."

AJKUNA

Očiju mi, majko. Hasko kazuje kako su je prosili iz drugih kadiluka, a imoski kadija veće kidiso, birden je čuo daje stigla majci unatrage.

MAJKA

Više za sebe, ali da sin čuje.

Kidiso ko na solilo! Kadija je bio vruć mušterija još dok je ona bila curetak i dolazila s majkom u Imoski. Što je tada ne uze?!

Hasan-aga stoji zamišljen.

HASAN-AGA

Priđe korak.

Majko, mnim, iasno je činit dobro, al ga nije lasno lučit od zla.

MAJKA

Što to zboriš , sine?

HASAN-AGA

Zborim što moram, majko.

AJKUNA

Asli još nije ljubu pregorio!

MAJKA

Ne turkesaj poganim jezikom!

HASAN-AGA

Miči se iz odaje!

AJKUNA

Prkosno.

Svati će njezini i ovuda u Imoski. Bit će to zgodaj!

Majka odmahnu rukom prijekorno. Ajkuna, ne okrećući odmah leda, po bježe iz odaje.

MAJKA

E da se hoće rana zamiriti, da ne budeš majci toliko nujan i da pođeš kuli na Zadvarje vesela srca. Ako dušmani doznaju kolik si bolnik, kulu će ti sorit i veselje svezat.

HASAN-AGA

Majko, idem, ne marim dvore ni tišinu. Tamo sam rahat kako soko u letu.

MAJKA

Ne zaliječi se preveć u Latinluk, tamo.

HASAN-AGA

Hoću, majko, hoću ići makar neću doći, što se kaže i što se u pjesmi spominje. Ja sam Arapovića soja. Možemo li caru dževap dati, vazda?

MAJKA

Možemo, sine.

HASANA-AGA

Jesam li se ja na babu metno?

MAJKA

Jesi, sine.

HASAN-AGA

Ima li nas puno vakih majko, kad udari sila i morija?

MAJKA

Čuvaj se, zenico moja!

HASAN-AGA

Dosta sam hala vidio i mala ujagmio. Krajina nikog sačuvala nije, neće ni mene, beli.

MAJKA

Što zboriš, dijete moje!

HASAN-AGA

Kad mi prozbore misli, grmljavina nebeska treba da ih ustavi!

MAJKA

Sauliši se, sine! Ne valja se uznositi; Bog sve vidi i čuje.

HASAN-AGA

Preveć se saulisavam, majko. Krv mi je oteščala od muke i mirovanja. Teško je vako, majko, sve će biti helać!

MAJKA

Čuvaj mi se, sine, zenico moja! Mnogo ih je koji bi se tvojoj nesreći obveselili.

HASAN-AGA

Zar se veće ne vesele! Zar kolo ne igraju oko moje kule! Majku mojijeh sirotica u svatove vabe, u ložnicu namamljuju!... Bezi i kadije!

MAJKA

Neću o njoj ni jedne! Neću njeno ime da se prozbori u našem domu i rodu Arapovića!... Dok je mene, potlje – kako te volja! Čuješ li?

HASAN-AGA

Sprva sije voljela!

MAJKA

Voljela sam je, ali ona mene – nikad!

HASAN-AGA

Jera?

MAJKA

Nije nas begenisala.

HASAN-AGA

Jera?

MAJKA

Nije došla s voljom, morebit.

HASAN-AGA

Zamišljen.

U nas je, u ovi čas, sve morebit.

MAJKA

"Morebit" je bilo od prvog dana. (*Blago*) Samo je tebi Krajina bila preča od svijeh hala i belaja.

HASAN-AGA

Dvoumim se, dvoumim se. Moglo se drukčije, morebit.

MAJKA

Ništa se s njome nije moglo.

HASAN-AGA

Stegnu pesnicu.

Moglo se sve napravo natjerat.

MAJKA

E, huda muška glavo. Lašnje je konju rep iščupati nego njojzi nahuditi. Svakad šuti, svakog sluša, ali ostaje svoja, studena, i uznosita, ko i brat što joj je... Nije ona za vaku kuću.

Nahrupiše djeca na vrata. Ljube u ruke Majku, zatim oca.

STARIJI SIN

Babo, evo nas!

MLAĐI SIN

Gonili smo janjad do osoja!

STARIJI STN

Vidio sam zmiju, crnokrug, ovoliki! (*Širi ruke*). Pružio se koliko je put širok – glava u jednom duvaru, a rep u drugome! Ja je ošinem kamenom a ona poleti.

Ajkuna je ušla odmah poslije djece. Stoji kod vrata.

AJKUNA

Zmija, neće izdobriti!

STARIJA KĆI

Ja sam se ogledala u bunaru, kad smo pasli i na Donjim rudinama.

HASAN-AGA

Nismo li rekli – jok ići bunarima?

STARIJA KĆI

Da se ogledam, babo! Poruči iz Latina ogledalo pa neću...

MAJKA

Da se ogleda! Ista je majka joj!

HASAN-AGA

Rekosmo li da je ne spominjemo?

STARIJA KĆI

Majka mi reče daje imala istu kosu kako i ja! Vidi, neno!

AJKUNA

Baš taku je imala.

MLAĐA KĆI

Ugura se neni u krilo.

Neno, gdi je moja majka? Zaplaka. Svi šute, ne znaju da kažu. Gledaju preda se.

MLAĐI SIN

Ona ne zna da nas je majka ostavila. Ona ništa ne zna, a kolika je!

MLAĐA KĆI

Isplazi jezik.

Nisi ti ništa pametniji, zajedno smo se rodili.

AJKUNA

Mlađoj kćerki.

Hodi ti k meni. On je muško, pametniji od tebe, al ti si ljepša, beli!

MAJKA

Hajdemo, djeco, večerat.

Odoše. Hasan-aga ostade sam, strga zavoj i poče raditi desnicom, povuče sablju i stade sjeći zrak.

ODAJA U KULI BEGA PINTOROVIĆA

Na lijevom zidu kafez s kanarincem. Zatečen razgovor.

HASANAGINICA

Veze na đerđefu.

Brate, Ahmo, tako te ne željela, nemoj me davat za nikoga, nek ostanem majka samo svoje djece, svojijeh sirotica!...Nemoj me davat za nikoga. Što si ujednom vidio na tome kadiji.

BEG PINTOROVIĆ

S knjigom.

Kadija je!

HASANAGINICA

Što si baš njega probro?

BEG PINTOROVIĆ

Kadija je!

HASANAGINICA

Niste me davali njemu kad sam, morebit, htjela. Sada mi je svosve dalek, tuđ i mrzak. Brate, tako te ne željela tvoja sestra...

BEG PINTOROVIĆ

Muč!

HASANAGINICA

Nije ovo po šerijatu!

BEG PINTOROVIĆ

Adet je stariji od šerijata.

HASANAGINICA

Ja pripadam samo djeci svojoj i Svevišnjem.

BEG PINTOROVIĆ

Nisu ti, zar, Arapovići pamet ispili?

HASANAGINICA

Jesu dušu.

BEG PINTOROVIĆ

Zaboravila si rod, nâm i koljeno Pintorovića. Babovinu!

HASANAGINICA

Nisam vas zaboravila, brate, ali vi mene jeste. Vidim kako me gledate, svi! Omrazili ste me. Nije prošla ni nedjelja dana, odbijate me od sebe, tjerate me pod tuđ krov, među tuđu čeljad, u tuđi zagrljaj! Nemoj, zaklinjem te našijem djetinjstvom!

BEG PINTOROVIĆ

Krenu.

Ne potezi kletvu, sestro. Život ću založiti za te, ako trebadne... Obećao sam te kadiji, čoek je učevan i od imena. Moju riječ ne smiješ pogazit, niti ću ja njegovu. Rečeno! Nisam te doveo od Hasan-age da sjediš ovdje kako jejina da stariš uz babin odžak i obojak. (*Hoda*) Jok! To se ne može podnijet! Dao sam te imoskom kadiji, nek Hasan-aga crkne kad sa svatima mineš pored njegova doma.

HASANAGINICA

Mogu li ja prije crknuti?

BEG PINTOROVIĆ

Jok! Podnesi! Ti si Pintorovića soja, podnesi što ti je od Boga namijenjeno. Čoek sve može. Uspravi se! Počešljaj! Nasmij se! Očima progovori! Nek Arapovići svisnu kad te vide taku lijepu i uznositu! Imaš rasta, koljenović si! Begovica! Nek balije vide što gube! (*Stavi sestri ruku na rame.*) Razvedri lice i pusti kosu niz pleća da se pletenice vesele, da se mame i igraju, kad žene dođu da te oprave, da ne sličiš jejini! Nek svi pocrkaju sjutra kad svati prođu, nek se baildišu svi od Klisa do Imoskog. Pintorovići udaju sestru! Ako trebadne, i treći put ćeš se udavati! Otkako je

našega koljena u njemu je bilo udovica i mladih puščenica. Vaskolikom dunjaluku da nahudimo, ali svoj obraz da sačuvamo.

HASANAGINICA

Smireno.

Radije bih sama sebi nahudila. Radije bih podnijela Hasan-agin tabijat, radije bih se podastrala njegovim nogama i sušila krv s njegovom majkom, tu – gdi mi djeca rastu, pod rukom i na oku.

BEG PINTOROVIĆ

Pođe.

Hasanagin tabijat! Ne spominji mi Hasan-agu! Još slušam riječi kojima nas sramoti: "Ne čekaj me u dvoru b'jelomu, ni u dvoru, ni u momu rodu!"... Kakvu rodu? Hojratin! Agica Arapović, došlo, nadošlica!... Očevi su im do jučer skakali za kozama po Biokovi. Kad si došla za Hasan-agu, braću si im učila knjizi i kalemu. Nisu znali šta je elif! Nisu znali gdi je Ćaba!

HASANAGINICA

Kad su vam onda valjali, niste to zborili.

BEG PINTOROVIĆ

Valjali nam! Da je Klis pao kaurinu, ni njihovo se ne bi održalo! Nijedno muslimansko uho ne bi ostanulo na Krajini! (*Gleda kroz prozor.*) Granica je pobodena ovom sabljom, a ne carskim fermanom! ...Pritisko bi Latin sve do Mostara! Mi smo glava na Krajini, a ne Arapovići! Carska kruna je na Klis pobodena, a ne na agin dolaf u Zadvarju, i ne na carsku stolicu u Stambolu. Kauriska aždaha naslonila je glavu na naš potiljak! Njen dah se širi priko našeg obraza! Ovdje je serhat i morija! Ali mi smo tu da ne dadnemo ono što smo pritisli! I mi ovdje na Klisu žvaćemo krvave zalogaje, žešće no oni na Zadvarju. Uskoci nam u čorbu zaviruju, samo što ne liježu s nami u postelju. Osilio se kaurin. Može mu se, hoće mu se. Ide da nas džombosa!

HASANAGINICA

Što se silom otme, silom će se preoteti. Dali ste mene Arapovićima, bolje reći, trampili za svoju sreću, ali se niste usrećili, mene ste unesrećili. Živu zakopali! Tako će i s Krajinom biti, kadli – tadli.

BEG PINTOROVIĆ

Sestro, dosta zbora! Svati dolaze! Otri suze! Pokaži se čija si!

HASANAGINICA

Ali, brate! Poslušaj moju riječ, oslušni moje srce, pogledaj moje lice, pipni moj damar!...

BEG PINTOROVIĆ

Muč! Suze otri! Uspravi se! Svi će te gledati s četvere oči. Mnogi će dojahati, samo da potlje može pričati kakvoj je mladi svatovao... Trsi čomrdu među očima! Gori glavu! Drži se kako da ti je babo živ! Od svijeh nas djece, tebe je najvolio! Pokaži da si babina, kako sina te volio... A ja sam mu za sprdnju služio. Spominješ li se toga? (*Beg se prvi i jedini put osmjehnu.*) Zato me i posla u medresu, lahka mu zemlja, mjesto da mi namah sablju pripaše, da ne dangubim tarući tvrde tahte carigradske!

Udari se po sablji.

Uđe Majka. Hasanaginica se obradova.

HASANAGINICA

Majko!

MAJKA

Ne plači, ćerce! Grihota je plakati.

HASANAGINICA

Što ću?

MAJKA

Na nami je da sve podnesemo. Poslušaj brata, kako bi i babu svoga poslušala. *Dok govori, povremeno čini tek primjetne defektne kretnje glavom ustranu.*

HASANAGINICA

Pokušava da bol podnese uspravno.

Majko, bojim se da neću bit kadra, bojim se da neću podnijeti kad budem prolazila mimo doma i dječice. Sve što sam imala u sebi zapretano, otkako si me rodila i podigla, sada mi krši snagu i tjera na protivljenje. *Pokazuje srce kao da ga raskiva.*

MAJKA

Ganuta.

Izduraj, dijete moje, na nami je da sve izduramo.

HASANAGINICA

Kako to zboriš, majko, ko da ti se avaz izmijenio?

MAJKA

Izdrži, ćerce, ne okaljaj nam obraz! Nek babina hair dova vazda uza te bude.

HASANAGINICA

Ne mogu, majko.

MAJKA

Možeš, ćerce.

HASANAGINICA

Ne mogu, majko.

MAJKA

Možeš, srećo moja.

HASANAGINICA

Ne mogu, majko.

MAJKA

Moraš, ćerce moja.

HASANAGINICA

Oh, majko, što li sam zgriješila Bogu i ljudima.

MAJKA

Živ stvor sve može.

HASANAGINICA

Brate (*hrli mu u zagrljaj*), brate moj rođeni!

BEG PINTOROVIĆ

Na tebi je da to učiniš.

HASANAGINICA

Zašto na meni? Jesam li ja ukleta? Imam djecu, hoću da me djeca ne izgube. Neka me imaju ovakvu. Neka me samo imaju. Želim da svoju samoću u babinom domu poklonim mislima o djeci. Eto, odvojio si me od djece, iščupao si me od Hasan-age, - Hasan-aga me otjerao. Hasan-aga ti je bio balija, ali ja ne želim ni balije ni kadije.

BEG PINTOROVIĆ

Moraš! Lijepo ti kažem.

ODAJA U KULI HASAN-AGE ARAPOVIĆA

Majka ljulja bešiku.

MAJKA

Nisu je ni kadiji odmah obrekli. Pušćali su daje prvo svi prose, da istaknu svoj nâm i uznositost. Tebe da ponize.

Hasan-aga šuti, puši.

MAJKA

Da je taj kadija valjo, doslen bi se triput ženio. Makar je njemu lahko svezat i pušcat. (*Gleda sina.*) Morebit, čeko je nju. Voljeli su se u mladosti. Tako bi sveho čekajući je do kijametskoga dana, da je ti ne otjera. Neka uzimlje potlje tebe. Onakome duvegiji i jesu tuđi ogrisci!

Hasan-aga šuti, puši.

SVATOVSKI PUT

Svatovski starješina na čelu s bajrakom i svati za njim.

I SVAT

Debeo, nosi koplje sa zastavicom.

Koliko smo prevalili? Dva ili tri konaka?

II SVAT

Mršav, nosi koplje sa zastavicom.

Ne pitaj! Koliko je prid nami pitaj!

I SVAT

Pogleda naprijed.

Prid nami je i - ha! Sve od mora do mora, od ljubavi do mržnje, od ljubomore do zavisti, od života do smrti!

II SVAT

Od balije do kadije, tri sahata hoda.

I SVAT

Mnogo.

II SVAT

Što si opustio mješinu?

I SVAT

Lahko se udavati, ali nije lahko svatovati, ni sebi, baška drugome!

II SVAT

Pravo ne zboriš, makar krivo hodiš.

I SVAT

Mladi se još ne ohladi jedan dušek, a uskače u drugi. Neće na dobro izać. Znam je take. Allah je take obilježio.

II SVAT

Svedno, ne može se reći da kaduna nije dobra i da je ne bi svak begenisao.

Prvi svat šuti.

I SVAT

Ona se Bogu obećala. Znam ja take. Mlada ima mladež pod lijevom sisom.

II SVAT

Beli ti vidio i oćutio.

I SVAT

Kazala mi njezina jendijica.

II SVAT

Ima li bolje rastavljenice na Krajini? Ni u pjesmi nejma take.

I SVAT

Jok, vallahi!

II SVAT

Kad je tako, sve se može podnijet.

I SVAT

Ne može se reći da i Hasan-aga ne bi junak, dok se vake begovice dočepa.

II SVAT

Što li je pusti, tersuz.

I SVAT

Jednoumac, majković! Ne zna da je žena sirat-ćuprija: tanja od dlake, oštrija od sablje.

II SVAT

Jašta je neg jednoumac. Naka žena!

I SVAT

Mora daje bilo nešto.

II SVAT

Jok, bolan. Ništa. Hasan-aga je jednoumac. Ima glavu a nema pameti. Da ima pameti, znao bi Pejgamberovu izreku: Ebgadul halali indallahi etalaku. Od svih dozvoljenih djela Bogu je najmrže otpuštanje žene.

I SVAT

Hihoće se.

Što se žena tiče ni Muhammedu nije mahane!

II SVAT

Nije vallahi.

I SVAT

Muhammed trinaest žena pa rahat, a Hasan-aga jednu pa mu zape u grlu. Dao bih sve do Ravnih kotareva da mi je znati zašto je pušća.

II SVAT

To se nikada neće saznati. Pintorovići umiju držati jezik za zubima.

I SVAT

Da se imalo što nevaljalo doznavat, kadija bi bio prvi. (*Obrisa znoj*) Ne bi, beli, dizao svate ko na vruć pilav.

II SVAT

Mašallah, i sad je pušćenica bolja no kakva mladica.

I SVAT

Ne zbori tako, jezik pregrizo!

II SVAT

Zadihan.

I beg je prešio, ko da mu o vratu visi.

I SVAT

Moro je prešit, dok je rod ne opanjka.

II SVAT

Morebit, i kadiji se hiti. Već je jednom nogom navego grebju a još nije ženska oćutio!

Hasanaginica u feredži i jendija (obikuša) uz nju. Tek su se sada pojavile kad su svatovi malo odmakli scenom.

II SVAT

Umalo mlada ne izgubi duvak, prije vakta i takata!

I SVAT

Konj je pod njom posrno, neće na dobro izać!

II SVAT

Jok, kenjčino! Duvak joj je predugačak. Poručila je taki duvak od mladoženje da ne vidi kako će do njega doći.

I SVAT

Sve znaš, kuga te morila!

II SVAT

Tako je htjela, kenjčino. Kad bude agi mimo dvore, da ne vidi svoju djecu.

I SVAT

Ili da djeca nju ne vide i poznadu.

PRED HASAN-AGINOM ODAJOM

Djeca igraju "bakve", stare igre koja je slična hokeju na travi. Djeca su sada obučena više kao čobančad što čini izvjestan kontrast prema izgledu kakav su imala ranije, s majkom. Kad neko od njih postigne pogodak "palom" (štapom), svi to poprate grajom i veselim klicanjem. Tako zadugo ne primjećuju svatove.

Starija kćerka uzima bešiku u naprtnjaču i svi trče prema svatovima. Djeca su se sasvim približila svatovima, gledaju ih kako prolaze, ali još ne poznaju majku, ponovo se približavaju svatovima, gledaju mladu (majku), vidi se da je poznaju ali šute.

DJECA

Svrati nam se, majko...

Hasanaginica gleda preda se. Veo nas sprječava da vidimo kako joj je.

JENĐIJA

Ustavite!

DJECA

Svrati nam se, majko, da mi tebi užinati damo.

Hasanaginica se uznemiri. Stari svat zastade. Niko ništa ne govori. Podalje, stoji Hasan-aga.

Stari svat hoće da krene.

II SVAT

Jendija ustavi svatove.

I SVAT

Mlada je zastala.

II SVAT

Nešto će biti, krupno.

I SVAT

Rekoh da je Allah take obilježio.

II SVAT

Obilježio je tebe.

I SVAT

Nisam ništa ružno mislio. Mudžiza!

HASANAGINICA

Ustavi, starješino, bratimim te. Ustavi, da darujem svoju djecu. *Starješina se koleba, gleda svatove, pogleda Hasan--agu, djecu... Hasanaginica uzima od jendije pripremljene darove...*

II SVAT

Ako sada mlada otkrije lice - nije više mlada!

I SVAT

Otkrit će!

II SVAT

Ako snimi duvak, konac ti je našem svatovanju!

I SVAT

Skinut će! Eno! Hasanaginica se lagahno otkri, prvo priđe sinovima, ljubi ih uzdržano, daruje ih nazukama zlatom izvezenim, grli kćerke i poklanja im haljine, zatim prilazi djetetu u bešici, ljubi ga i daruje zavežljajem u bošći. Hasan-aga to gleda ne mijenjajući izraz.

II SVAT

Ako Hasan-aga progovori, gotovo je!

I SVAT

Što je gotovo?

II SVAT

Hasanaginica nije više njegova. Nije red da prozbori tuđoj ženi, osim ako je prostak.

I SVAT

Prozborit će.

II SVAT

Onda je sve gotovo.

HASAN-AGA

Neočekivano.

Hod'te amo djeco! *(Na njegov glas, Hasanaginica se uspravi i pogleda ga; na njegov glas djeca su se okrenula ocu, kao da će poći, ostavljajući majku.)* Hod'te amo, moje sirotice. Vaša majka neće se smilovati na vas.

I SVAT

Rekoh ti daje prostak. Hojrat!

II SVAT

Šuti, tebi nije od Boga dano da to razumiješ. Teže je biti čoeck neg biti Bog.

HASAN-AGA

Neće se na vas smilovati vaša majka. Pogledajte je! Pogledajte njeno oholo lice i pusto srce! Djeco moja!...

Hasanaginica još jednom pogleda Hasan-agu, snažno je ošinuta njegovim riječima, gleda redom potiljke svoje djece, koja odlaze, hoće da se okrene prema svatovima, ne uspijeva, pada mrtva.

Z A V J E S A

BILJEŠKA O PISCU

Alija Isaković je rođen u Bitunji kod Stoca 15. januara 1932. godine. Osnovnu školu i nižu gimnaziju učio je u Žegulji, u Stocu, Zagrebu i Cirkvenici, a Geološku tehničku školu u Pančevu i Beogradu. Diplomirao je književnost i maternji jezik na Filozofskom fakultetu u Sarajevu.

U književnosti se javio 1963. godine romanom *Sunce o desno rame*, a ubrzo se dokazao i kao sjajan pripovjedač i dramski pisac modernog prosedea. Njegove su pripovijetke uvrštene u sve antologije bosanskohercegovačkih pripovjedača, a poznat je i kao pisac prve TV-drame u Bosni i Hercegovini. Inače, značajan segment u njegovom dramskom stvaralaštvu čine brojne radio-drame, dok je za pozorište napisao četiri teksta: *To* (1979), *Generalijum* (1979), *Kraljevski sudbeni stol* (1981) i *Hasanaginica* (1981). Osim toga, Isaković se gotovo tri decenije bavio književnoistraživačkom i priređivačkom djelatnošću dajući veliki doprinos izučavanju bošnjačke kulturne baštine. Kapitalna djela te vrste su mu zbornik *Hasanaginica, 1774-1974* (1975) i izbor iz muslimanske književnosti *Biserje* (1972). Posebnu vrijednost u Isakovićevom bogatom opusu čine knjige otpora zločinu i uništenju, objavljene u teškim godinama agresije na Bosnu i Hercegovinu, *Rječnik bosanskog jezika* (1992) i ratni sarajevski dnevnik *Antologija zla* (1995). Umro je u Sarajevu 1997.